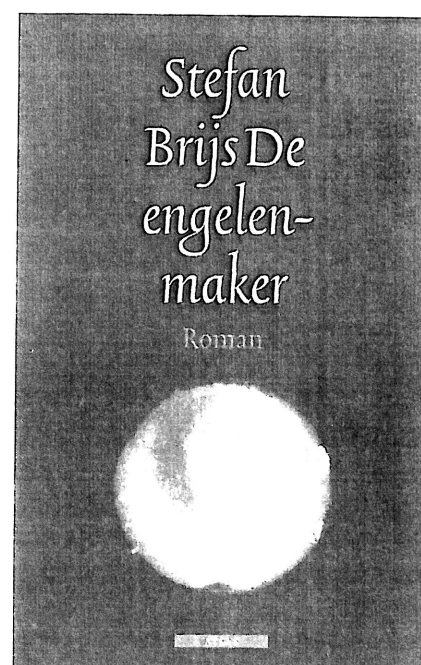

Analyse

De engelenmaker

Atlas, 2005, 428 blz. ISBN 9045013843 • € 19,90

door Reyer Kraan

Het verhaal

Dokter Victor Hoppe, de in de titel bedoelde engelenmaker, is een schoolvoorbeeld van een wonderkind dat tegelijk een total loss is. Als hij zich in 1984 als huisarts vestigt in zijn Belgische geboortedorp Wolfheim, zorgt dat voor de nodige opschudding. De veertigjarige medicus heeft dan ook een veelbewogen leven achter de rug. Verstoten door zijn moeder en ondergebracht in een inrichting voor verstandelijk gehandicapten slaagde hij er toch in anderen geleidelijk aan van zijn uitzonderlijke intelligentie te overtuigen. Op de universiteit bleek hij meteen al een briljant student te zijn, later ook een baanbrekend onderzoeker.

Als embryoloog wordt Victor Hoppes levensproject 'God het nakijken geven'. Als God mensen heeft geschapen, dan moet dat hém ook lukken. In een fantastische wedloop met de tijd slaagt hij er inderdaad in mensen te klonen. Het resultaat van zijn ongehoorde experimenten draagt hij in een grote reiswieg het dorp binnen: een identieke, deerlijk mismaakte drieling. Het verhaal krijgt ten slotte Shakespeariaanse trekken. Niet alleen de drieling gaat jammerlijk ten onder, er vallen meer slachtoffers. En Victor Hoppe zelf zorgt uiteindelijk voor een even verrassende als huiveringwekkende apotheose.

Thematiek

Thematisch gezien legt Victor Hoppe zijn kaarten al snel op tafel. 'Niets is onmogelijk. Moeilijk misschien wel, maar onmogelijk niet', zegt hij tegen Charlotte Maenhout (p. 82). Iets voorzichtiger geformuleerd herhaalt hij die overtuiging een aantal malen in de roman: 'Soms is wat onmogelijk lijkt, alleen maar moeilijk' (p. 173, 212, 272, 277, 424). Vanuit die visie is Victor Hoppe voortdurend op zoek naar de grenzen van menselijke macht en mogelijkheden. Bij die pogingen tot grensverlegging en grensoverschrijding is hij in gevecht met

God, tegen wie hij als een moderne Lucifer – de drieling draagt niet toevallig engelenamen – in opstand is gekomen.

God heeft dan misschien de mens geschapen, maar de mens heeft God gemaakt, meent Victor (p. 260). Daarom moeten we God vooral niet overschatten, want dan onderschatten we onszelf. 'Dat is de fout die velen van ons maken', aldus de dokter. 'Ze leggen zichzelf grenzen op', en dat wil hij beslist niet (p. 212). God is zijn grote concurrent, een concurrent die hij beslist het nakijken wil geven. Zijn levensdoel is namelijk 'om levens te geven' (p. 211). In concreto betekent dat: mensen maken door mensen te klonen.

In dat gevecht met God speelt de tegenstelling goed-kwaad een overheersende rol. Door Victors geloofsopvoeding met het beeld van een strenge, straffende God, is God voor hem de personificatie van het kwaad geworden. Dat heeft Hij ten overvloede bewezen door Zijn zoon Jezus in de steek te laten, toe te laten dat die werd verraden, veroordeeld en gedood. In Jezus' lot ziet Victor een duidelijke parallel met wat hij zelf van zijn vader heeft ondervonden. Daarom is Jezus zijn rolmodel geworden, de personificatie van het goede, en is zijn eigen streven hier op aarde louter goed te doen. Victors tragiek is dat hij er uiteindelijk niet omheen kan dat zijn streven om goed te doen veel onheil heeft aangericht. De zwart-witte tegenstelling van goed en kwaad blijkt niet op te gaan: het kwaad schuilt ook in hemzelf (bijvoorbeeld p. 143).

Een andere tegenstelling in de thematiek is die tussen genialiteit en waanzin. Waar ligt de grens tussen die twee? Is Victor Hoppe een genie of een gek? Aanvankelijk ontpopt hij zich als een wonderkind, een klein genie. Maar hij vertoont steeds meer monomane trekken. En op de faculteit in Aken stelt men zich de vraag: Moet je een genie afremmen als die ook tekenen van waanzin vertoont? Ten slotte overschrijdt Victor overduidelijk een grens en gaat als godsdienstwaan-

zinnige ten onder in een zelfgekozen dood. Maar waar lag precies de grens?

Titel en motto's

De titel *De engelenmaker* verwijst naar het feit dat Victor Hoppe de door hem gefabriceerde drieling namen van engelen heeft gegeven. Die naamgeving hangt allereerst samen met hun geboortedatum, 29 september, de naamdag van Sint Michaël. Dat de gekloonde jongetjes alledrie naar aartsengelen zijn vernoemd, zal er wel op duiden dat Victor Hoppe ze eigenlijk als wezens van een andere orde beschouwt.

Structuur en techniek

De engelenmaker is een drieluik met een hechte structuur en een ingenieuze plot. Pas bij herlezing blijkt hoe geraffineerd alle details in elkaar grijpen en naar elkaar verwijzen.

Deel I beschrijft chronologisch in elf hoofdstukken het leven in Wolfheim van 13 oktober 1984, de verrassende terugkeer van dokter Hoppe, tot 29 oktober 1988, de fatale val van Charlotte Maenhout. De roman begint als een dorpsvertelling met bekende ingrediënten als roddel, jaloezie, bijgeloof en angst. Maar al snel hangt er een sfeer van dreiging en onheil, culminerend in de *cliffhanger* waarmee het eerste deel eindigt.

Deel II kent geen hoofdstukindeling, maar bestaat uit twee grote, met elkaar vervlochten flashbacks. De ene lange flashback vertelt over Victors prille jeugd in het krankzinnigengesticht en op de basisschool. De andere over zijn wetenschappelijke loopbaan en zijn experimenten als embryoloog. De overgangen tussen de twee flashbacks zijn typografisch gemarkeerd door drie sterretjes, maar vertonen soms ook inhoudelijk een verrassend verband (zoals op p. 151: 'Adem! Adem!'). Dit deel bestrijkt een periode van bijna veertig jaar: 1945 tot 1984, en besluit opnieuw met een echte *cliffhanger*.

Deel III hervat in grote lijnen het chronologisch vertelde verhaal van deel I. In twaalf hoofdstukken schrijft de dorpsgeschiedenis voort van 29 oktober 1988 tot 21 mei 1989. De roman wordt grotendeels verteld door een alwetende verteller. Deel I en III kennen echter flinke gedeelten met een persoonlijk vertelperspectief. Die fragmenten worden verteld vanuit Charlotte Maenhout en Rex Cremer, in die respectievelijke delen de voornaamste tegenspelers van Victor Hoppe.

Stefan Brijs' verteltechniek herinnert aan het determinisme van de vroegere naturalisten. Bij hen werd alles bepaald door erfelijkheid en milieu. Bij Brijs wordt de gang van het verhaal bepaald door genetische factoren, een nieuw soort noodlot waar de mens zelf de hand in heeft.

Personages

Er treden in de roman veel personages op, maar alles draait toch uiteindelijk om het doen en laten van Victor Hoppe. Naar de huidige stand van zaken zou hij gediagnosticeerd zijn als lijdend aan het syndroom van Asperger, een milde vorm van autisme. Spoedig blijkt hij niet alleen hoogbegaafd maar ook behept met bepaalde ontwikkelingsstoornissen. Dat verklaart later zijn monomane werkkraacht, zijn fanatieke volharding en

zijn compromisloze rechtlijnigheid. Maar het is ook de oorzaak van zijn geslotenheid, zijn gevoelsarmoede, zijn onvermogen tot empathie, zijn meedogenloosheid. De drieling bijvoorbeeld is voor hem louter object van wetenschappelijk onderzoek; liefde en begrip ontbreken volledig.

In Victor heeft zich een merkwaardig vervormd christelijk geloof ontwikkeld. Jezus is zijn identificatiemodel: op die manier wil ook hij louter goeddoen. Daartegenover is God voor hem, zoals gezegd, de personificatie van het kwaad. Maar als zijn vader, die zichzelf verhangt, in een afscheidsbrief aan hem schrijft: 'Goed doen alleen is niet genoeg. Het kwaad moet ook bestreden worden' (p. 301), is dat voor hem een schokkend inzicht. Vanaf dat moment moet hij God niet alleen willen overtreffen, hij moet God (het kwaad) ook bestrijden. Uiteindelijk breekt in hem het inzicht door dat het kwaad ook in hemzelf zit, dat hij tal van doden op zijn geweten heeft. Vanaf dat moment identificeert hij zich niet langer met Jezus als wel- en wonderdoener maar met Jezus in diens lijden en sterven. Een boetedoening voor het kwaad dat hij heeft aangericht.

Taal en stijl

Stefan Brijs' stijl kenmerkt zich door een sober, efficiënt taalgebruik. Quasineutraal observeert en registreert hij heel scherp. Dat taalgebruik leent zich voortreffelijk zowel voor de eigen toon van dorpsroddel en dwaze kroegconversatie als voor de weergave van wetenschappelijke discussies en uiteenzettingen. Bijzonder effectvol is de botsing van die sobere, realistische stijl en de bizarre, surrealistische inhoud van het verhaal. Door het ver doorgevoerde realisme – de groteske voorvallen worden met datum, dag en uur vastgelegd – wordt het onwaarschijnlijke geloofwaardig gemaakt. Het is op stilistisch gebied een vorm van magisch realisme.

Brijs gebruikt veel karakteriserende namen, zoals Wolfheim: het huis van de wolf; of Victor, de man die ernaar streeft overwinnaar te zijn en dan ook woont in de Napoleonstrasse (maar daar evenzeer zijn Waterloo vindt). Ook is er veel christelijke symboliek in het verhaal verwerkt. Enkele voorbeelden hiervan: de boom in de tuin van het doktershuis verwijst zowel naar de boom der kennis van goed en kwaad in het paradijs als naar de boom waaraan Judas zich verhing. De heilige Rita, patrones van het dorp én patrones van hopeloze zaken, wordt uiteraard aangeropen als een dorpsjongen in een knikker dreigt te stikken, maar is ook degene voor wie aan het eind de 'hopeloze' bedevaart naar de calvarieberg wordt georganiseerd. En in onheilspellende situaties laat Brijs steeds weten dat er veel vliegen rondzwermen (p. 305, 370, 404, 413-415). De duivel is immers 'de Heer van de vliegen'.

Reacties

De engelenmaker kreeg veel lovende kritieken. Het minst gul met hun waardering waren Jaap Goedegebuure in *Trouw* en Tomas Vanheste in *Vrij Nederland* (beide 5 november 2005). Goedegebuure vond weliswaar dat Stefan Brijs 'een volwaardige horrorroman' had geschreven maar stelde ook: 'in weerwil van

auteurskatern

de gruwelijke gebeurtenissen en de bloederige, soms weerzinwekkende details, is *De engelenmaker* niet echt verontrustend.' Vanheste oordeelde dat het boek te veel overhoop haalde, te veel 'filosofie' bevatte. Maar hij besloot: 'Het wonderlijke is dat ondanks alle opzichtige symboliek en voorspelbare wetenschapskritiek die als een hinderlijk staketsel door het vlees van de vertelling steekt, *De engelenmaker* toch een betoverend boek is, dat dwingend naar een fraaie apotheose leidt. Eens te meer het bewijs dat Brijs een groot verteller is. Wat jammer dat hij ook in zijn drang tot het verkondigen van pseudo-filosofietjes een nazaat van Mulisch is.'

Maar verder werd Brijs' roman met lof overladen: 'een meeslepende roman' (*De Standaard*, 18 november 2005), 'een geweldige roman' (*NRC Handelsblad*, 28 oktober 2005), 'zonder meer de meest bizarre roman van het jaar' (*Knack*, 12 oktober 2005), 'een kolkende roman' (*Het Parool*, 13 oktober), 'fascinerend, beklemmend en angstaanjagend' (*Haarlems Dagblad*, 12 november 2005). Marc Cloostermans merkte daarbij in *De Standaard* nog op: 'In feite ontbreekt aan dit boek slechts één ding. Een hoop lezers.'

Daniëlle Serdijn besloot haar lovende recensie in *Het Parool* als volgt: 'Het boek pleit voor de nuance. Stefan Brijs is er opnieuw in geslaagd sympathie op te roepen voor lelijkerds, mismaakt en slechteriken, kortom, voor foutjes van de natuur. Hij is de meester van het mededogen.' En Wim Vogel rondde zijn

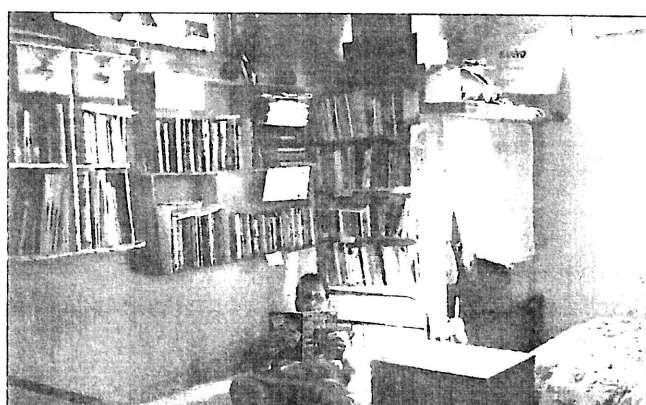
recensie in het *Haarlems Dagblad* zo af: '*De engelenmaker* is een bijzonder knappe roman. Eindelijk ook weer eens honderd procent fictie en dat in een tijd waarin het therapeutisch verwerken van van alles en nog wat voor de meeste schrijvers eerder regel dan uitzondering blijkt te zijn geworden.'

De roman werd genomineerd voor de Gouden Uil. De juryprijs ging aan Brijs voorbij, maar hij zag zijn boek wel bekroond met de Gouden Uil Prijs van de Lezer. Ten tijde van het drukken van dit nummer maakte *De engelenmaker* ook nog kans op de begin mei uit te reiken Libris Literatuur Prijs. In de verantwoording van de nominaties prijst de jury de 'meeslepende en overtuigende verbeeldingskracht' van Brijs en de minutieuze opbouw van de roman 'rond de drie gedaanten van een Heilige Drieuldigheid: de Vader, de Zoon en de Heilige Geest'. Volgens de jury maakt Brijs 'de vergezochte tragische geschiedenis van Hoppe aannemelijk door in de beste Vlaams-modernistische traditie te kiezen voor alledaagse en weinig heldhaftige, maar des te meer herkenbare nevenpersonages'.

Achtergronden

Het scheppen van nieuw leven of het creëren van kunstwezens is een thema dat we vaker in de literatuur aantreffen, bijvoorbeeld in *Frankenstein* (1818) van Mary Shelley, *Der Golem* (1915) van Gustav Meyrink, *The Golem* (1969) van Elie Wiesel en *De Procedure* (1998) van Harry Mulisch. ■

ADVERTENTIES

VIVA CUBA
LEZEN EN SCHRIJVEN IN VRIJHEID

"Cuba zit totaal dicht. We hebben hard boeken en tijdschriften nodig uit het buitenland. Alleen zo kan het informatie-isolament op Cuba worden doorbroken."

 Gisela Delgado,
netwerk onafhankelijke bibliotheken

SENK EEN BOEK AAN CUBA
Kijk op WWW.BOEKENVOIRCUBA.NL

Club SCHRIJVEN

Voor lezers die schrijven

De grootste schrijfclub van Nederland, voor iedereen die plezier heeft in (re)creatief schrijven. Al dan niet literair.

Word lid - profiteer van 6 x Club Schrijven Magazine per jaar en een uitgebreide website. Surf naar www.clubschrijven.nl en kies Kiosk, of bel 020- 625 4141.

Club Schrijven: van inspiratie tot publicatie.

www.clubschrijven.nl

DISCUSSIETIPS

Onderstaande discussietips bieden mogelijke aanknopingspunten voor de bespreking van *De engelenmaker*. Een aantal vragen komt ook aan de orde in de analyse. Dat biedt de mogelijkheid uw eigen mening of de meningen binnen de leeskring te vergelijken met de hier aangeboden interpretatie.

- 1 Jaap Goedegebuure noemde het boek in *Trouw* (5 november 2005) 'een volwaardige horrorroman' maar toch 'niet echt verontrustend'. In hoeverre bent u het met hem eens?
- 2 Arjen Fortuin schreef in zijn recensie (*NRC Handelsblad*, 28 oktober 2005) over Victor Hoppe: 'Je eindigt met een gevoel van diepe sympathie voor een man die je menselijkerwijs zou moeten classificeren als een gevaarlijke gek'. Hoe heeft u dat ervaren?
- 3 Hoe denkt u over dokter Hoppes levensvisie: 'Niets is onmogelijk. Moeilijk misschien wel, maar onmogelijk niet' (p. 82)?
- 4 In hoeverre zijn voor u verhaalfiguren als pastoor Kaisergruber en abdis Milgitha nog realistische personages?
- 5 Hoe beoordeelt u en hoe verklaart u dat de dood in de roman nooit een natuurlijke maar vrijwel steeds een gewelddadige dood is?
- 6 Zou het verhaal volgens u sterker of zwakker (oppervlakkiger) zijn geworden wanneer voor het vertelperspectief Victor zelf als ikverteller was gekozen? Waarom?
- 7 Zijn u behalve de in de analyse al genoemde voorbeelden nog andere gevallen van karakteriserende namen of bijbelse symboliek opgevallen? Welke?
- 8 Hoe beoordeelt u de slotscène: als hilarisch en karikaturaal of juist als diep tragisch (om maar twee uitersten te noemen)?
- 9 Wat is volgens u de functie van hoofdstuk III,12 (p. 428-429)? Zou het naar uw mening ook weggelaten kunnen worden? Waarom wel of niet?
- 10 In de paragraaf 'Reacties' zijn enkele citaten opgenomen uit het nominatierapport van de Libris Literatuur Prijs, waaruit blijkt wat volgens de jury de sterke punten van de roman zijn. Hoe denkt u over de zaken die de jury prijst? En wat maakt *De engelenmaker* voor u tot een goed of minder goed boek?

Voor wie meer wil weten

- Cloostermans, Marc. 'Duivelskinderen: Stefan Brijs op zoek naar goed en slecht'. In: *De Standaard*, 18 november 2005.
- Fortuin, Arjen. 'God heeft het nakijken'. In: *NRC Handelsblad*, 28 oktober 2005.
- Goedegebuure, Jaap. 'Frankenstein op het drielandenpunt'. In: *Trouw*, 5 november 2005.
- Hellemans, Frank. 'Achtbaan van afwijkingen'. In: *Knack*, 12 oktober 2005.
- Serdijn, Daniëlle. 'Sympathie voor foutjes van de natuur'. In: *Het Parool*, 13 oktober 2005.
- Strijbosch, Carla. 'Zou dokter Hoppe mensen klonen?'. In: *de Volkskrant*, 11 november 2005.
- Vanheste, Tomas. 'Beter dan God'. In: *Vrij Nederland*, 5 november 2005.
- Verstraeten, Pieter. 'Door de duivel gebeten'. In: *De Tijd*, 12 november 2005.
- Vogel, Wim. 'Briljante geneticus als navolger van Jezus'. In: *Haarlems Dagblad*, 12 november 2005. [Deze recensie verscheen ook in een aantal andere lokale en regionale dagbladen.]

Win een Stefan Brijs Boekenpakket!

Doe mee aan de prijsvraag *Zoek het Boek* elders in dit nummer en u maakt kans op een pakket met vijf titels van Stefan Brijs, waaronder uiteraard *De engelenmaker*.

BINNENKORT IN

Het volgende nummer van *boek-delen* verschijnt begin september. Hierin onder andere een interview met Annejet van der Zijl. Het auteurskatern in dat nummer zal gewijd zijn aan Gerard Reve en een analyse bevatten van zijn klassieke roman *De avonden*.